



Judiskt liv i norra Transsylvanien ur ett historiskt perspektiv

ETERNAL ECHOES

Teach and Learn About the Holocaust

Judiskt liv i norra Transsylvanien ur ett historiskt perspektiv

Det judiska samhället i norra Transsylvanien

Judar har levt i norra Transsylvanien (nuvarande Rumänien) i hundratals år. I början av 1900-talet fanns ca 180 000 judar i provinsen Transsylvanien. De flesta bodde i större städer som Satu Mare, Cluj-Napoca, Oradea, och i olika län som Salaj och Maramures. I flera städer var en stor del av befolkningen judar. I staden Sighet, där Livia bodde, utgjorde den judiska befolkningen ca 40 %. De allra flesta var handelsmän, men många arbetade också inom industri eller jordbruk. Precis som på andra håll i Central- och Östeuropa var många judar även advokater, läkare, ingenjörer etc.



En judisk smed skor en häst i Ruscova, Rumänien 1920.

Liksom i övriga Europa deltog judarna i det ekonomiska och sociala livet. I Rumänien, var den judiska befolkningen också aktiv i det politiska livet, inte minst under mellankrigstiden (1918–1939).

Efter första världskriget tilldelades Rumänien i Trianonfördraget 1920 provinsen Transsylvanien. Den rumänska regeringen i Bukarest införde rumänsk lag i den tidigare ungerska provinsen. Genom en särskild lag blev alla invånare i de annekterade områdena automatiskt rumänska medborgare.

Judarna kom att bidra till att stärka den rumänska nationella identiteten och till utvecklingen av demokrati och politisk pluralism. Tillsammans med de demokratiska partierna deltog de i kampen mot de högerextrema legionärerna, en grupp som förde en aggressiv antisemitisk politik.

Det judiska livet i Transsylvanien följde judiska traditionella mönster. De religiösa traditionerna var grunden för det dagliga livet. Det fanns skolor, sjukhus, sociala hjälporganisationer och begravningsällskap. I de stora städerna fanns också gymnasier och högskolor. Några församlingar hade nära kontakt med ungerska judiska organisationer, andra hade mer kontakt med rumänska församlingar.

I Timisoara, Oradea och Cluj, spelade judiska religiösa institutioner stor roll när man grundade gymnasier under mellankrigstiden. Trots många svårigheter skapades ett stort nätverk av judiska skolor i hela provinsen och en hel generation fick utbildning.

Situationen för de judiska skolorna i Transsylvanien var osäker på många sätt, och trots att det fanns tillstånd för skolorna att undervisa fick man inte ge betyg. Judiska studenter var i stället tvungna att genomföra sina examensprov inför en särskild kommitté som hade satts upp av utbildningsministeriet.



Vykort av synagogan i Targu-Mures, Transsylvanien, från 1917.

1925 bestämde utbildningsminister Constantin Angelescu att alla minoriteter hade rätt att få undervisning på sitt modersmål. Detta privilegium gällde dock inte judarna. Han sa att "för judiska studenter är modersmålet rumänska, landets språk". Denna restriktion betydde att undervisning på hebreiska och jiddisch stoppades och att hebreiska endast tilläts vid religiösa studier.

Nationalism och antisemitism

Trots att judarna garanterades fulla medborgerliga rättigheter i 1923 års konstitution, karakteriserades mellankrigstiden av en allt större och mer aggressiv antisemitisk politik. Olika rumänska rörelser och politiska partier uttryckte antisemitism och höll antisemitiska demonstrationer. Ett exempel är "National Christian Defence", som grundades av A.C. Cuza, professor i politisk ekonomi vid universitetet i Iasi.

Antisemitismen var särskilt stark bland universitetsstudenter, precis som på andra håll i Central- och Östeuropa. Både vid universitetet i Cluj, och efter studentkongressen i Oradea 1927, blev många judiska studenter överfallna och till och med torterade av rumänska universitetsgång.

Trots det alltmer fientliga, antisemitiska politiska klimatet spelade judarna en aktiv roll i den rumänska politiken under mellankrigstiden och vid valet till parlamentet 1926, 1928, 1931 och 1932 blev fyra eller fem ledamöter från olika judiska organisationer och församlingar invalda i parlamentet. Jacob Niemirower, överrabbin i Rumänien, var senator fram till 1939. Han efterträddes vid sin död av överrabbin Alexandru Safran.



Överrabbin Jacob Niemirower.

1940 gav Hitler norra Transsylvanien som "gåva" till Ungern i det som kallades "Andra Wienskiljedomen" (Second Vienna Award). Ironiskt nog fick judarna därigenom möjlighet att öppna nya judiska utbildningsinstitutioner i Cluj-Napoca, Mapoca och andra städer, trots att antisemitismen i det ungerska samhället var stor.

I Rumänien, liksom i hela Östeuropa, var slutet på mellankrigsperioden också slutet på judarnas möjlighet att delta aktivt i det politiska livet. Antisemitismen dominerade. I och med Tysklands anfall på Polen i september 1939, och i ännu högre grad i samband med den tyska invasionen av Sovjetunionen i slutet av juni 1941, var judarnas öde i östra Europa avgjort. I Rumänien såg Ion Antonescus fascistiska regim chansen att bli av med judarna genom den möjlighet som de tyska nazisterna erbjöd. Tragiskt nog tog man vara på denna möjlighet, och på bara några år var det judiska livet i Rumänien, inklusive Sighet, uttraderat.



Adolf Hitler hälsar Rumäniens premiärminister Ion Antonescu välkommen i Munich, juni 1941.

© 2014, 2019 författarna samt Svenska kommittén mot antisemitism

Text: Daniel Stejeran, Northern Transylvanian Holocaust Memorial, Simleu Silvaniei/Paul A. Levine, fil.dr. i historia

Faktagranskning: Paul A. Levine, fil.dr. i historia

Grafisk form: Cecilia Undemark Péterfy